

DNEVNIK JEDNOG NEVERSTVA

DNEVNIK JEDNOG NEVERSTVA

Emilios Solomu

S grčkog prevela
Tamara Kostić-Pahnoglu

Naslov originala
Αιμίλιος Σολωμού:
ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΜΙΑΣ ΑΠΙΣΤΙΑΣ

© Αιμίλιος Σολωμού, 2012
Copyright © 2016. za srpsko izdanje, Heliks

Izdavač
Heliks

Za izdavača
Brankica Stojanović

Urednik
Bojan Stojanović

Lektor
Vesna Đukić

Štampa
Artprint Media, Novi Sad

Prvo izdanje

Knjiga je složena
tipografskim pismom
Janson Text

ISBN: 978-86-86059-85-7

Smederevo, 2016.

www.heliks.rs

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Mariji-Elpidi

1

Brod s redovne linije, olupina koja je pristala uz obalu na koji minut, taman da se iskrca nekoliko putnika, već se nalazi na otvorenom moru. Njegova gvozdена konstrukcija škripi, dok brazda more i za sobom ostavlja penušave talase. Dim, crn kao zift, diže mu se kroz utrobu prema zarđalom dimnjaku, vulkanu koji povraća lavu i pepeo. Ugalj raspršuje visoko u nebo svoju mrežu, kao jato čvoraka na ivici horizonta. Pomešani mirisi katrana, nafte, joda i vlažne soli iz mora, čine vazduh teškim i zagušnjivim.

Na betonskom pristaništu, izjedenom i oronulom, izloženom zubu vremena i elementima prirode – dokaz da ništa nije večno u ovom uzaludnom svetu – ostaje nekoliko lokalnih stanovnika koji su došli da sačekaju svoje, tek pristigle iz Pireja; lučki policajac, stešnjen u svojoj uniformi, neobrijan, nervozan i namršten zbog jutarnjeg posla, i pet-šest neznanaca, možda turista, koji su zalutali, kao što se ponekad desipticama selicama.

Svi su izmoreni, lica podbulih od nespavanja ili neudobnog spavanja na stolicama i tvrdim krevetima, od celonoćnog višesatnog puta. Jedna žena pokušava da umiri svoju malu decu koja se bune i kenjkaju, ali očigledno je da nije naročito strpljiva. Neki starac, uvijen u džemper i sako, pretoplu odeću za to doba godine, vuče sa sobom dve pune plastične kese, dok korača savija se čas na jednu čas na drugu stranu.

Svi imaju nekog da ih sačeka, osim usamljenog muškarca s koferom u ruci. Deluje neuklopivo među tim običnim ljudima, ostrvljanima, ali i turistima koji se mogu pobrojati na prste, u beloj lanenoj košulji, pantalonama i slamnatom šeširu. Ostao je sada sam uz ivicu mora, nalikujući na olupinu koju su talasi izbacili na kraj sveta. Gleda oko sebe iznenađeno. Da li možda traži nosača da mu ponese kofer, da se nije pokajao što se iskrcao u ovoj pustoši? Deluje kao da okleva. Izgleda da ne namerava da se pomeri s mola. Skreće pogled unazad i sa žalošću posmatra brod koji se udaljava. I čudno je, veoma čudno. Ima iznenada neobičan osećaj da je pao s neba u ovaj prostor, kao da je junak neke knjige, kojeg je pisac neočekivano bacio na bele stranice. Neprimetni gorki osmeh spreman je da mu izmakne na usne. Te stvari se ne dešavaju, ne, ne dešavaju se. On je stvaran, postoji, nije biće iz mašte. Kao i svi ljudi oko njega. I šta više da radi ovde, ne može da stoji čitav dan držeći kofer u ruci. Najzad ostavlja pristanište za sobom, skreće desno, prolazi pored crvene vetrenjače i brodogradilišta s plavim, belim i crvenim čamcima koji su tu dovučeni na popravku i kreće ka malom naselju s kućama u karakterističnom egejskom stilu.

Dvoje-troje staraca greje se na suncu u kafani na brdu, dangube i gledaju ga iskosa, sve vreme začuđeni, dok se penje stepenik po stepenik do njih. Tamo zastaje na trenutak, baca ponovo pogled oko sebe kao da nešto traži, ali izgleda razočarano. Ne, to što traži nije više ovde, nije ovde. Na kraju donosi odluku, šta da radi, okreće se starcima s naboranom kožom, licima izjedanim od soli, pocrnelim na letnjem suncu.

„Izvinite, znate li gde su apartmani *Vetrenjača*?“

Oni kao da su iznenada živnuli, oči su im privremeno zasvetlele, nedefinisana životna snaga nenadano se umešala

među njih. Poput zvezda, kod kojih se, nakon što su sagorele vodonik i helijum u svojim jezgrima, ono što je preostalo od njihovog goriva sada pali, iskri po poslednji put.

„Dvesta metara nagore, desno“, kaže neko i podiže kažiprst, pokazujući na prazninu između zemlje i neba. Prst mu ostaje ispružen, okamenjen kao prst nekog proroka, nekog lika iz Biblije, izvučenog iz ikonografije Starog zaveta. Mršav, kao bez kostiju, bez krvi u venama, ni na nebu ni na zemlji.

„Hvala vam“, uzvraća stranac i nastavlja svojim putem.

Mošti se vraćaju nakratko sanjarenju, ili pre nepostojanju, teško je reći da li još uvek mogu da sanjare, ili da li se bar sećaju ranijeg života, nakon toliko vekova. Sve dok neko, umotan u crnu odeću, koji je radoznalo posmatrao stranca sve ovo vreme i čak i sad su mu oči prikovane za njegova leđa, nije iznenada živnuo i prekinuo njihovu letargiju.

„Recite mi... Zar ovo... nije arheolog... kako se zvaše... Bio je ovde pre... koliko godina... dvadeset, trideset? Sećate li ga se... onog...?“

„Onaj... Dukas?“, dobacio je najstariji, mršavi starčić, grbav, koji se bradom oslanjao o štap.

„Da, on... Dukas“, potvrđuje crna odeća.

„Ne... ne bih rekao. Pravo da vam kažem, ne liči baš mnogo na njega. A i posle svega što se desilo, zar misliš da bi imao petlju da se vrati na ostrvo? Šta da radi ovde?“, pita se drveni štap, i, dok govori, Adamova jabučica mu se pomera po vratu, malo gore, malo dole, poput starog lifta.

Stranac oseća kako mu se njihovi pogledi povlače duž kičme, kao udarac nožem u leđa. *Nož, nož*. Nastavlja da se penje. Često zastaje da uhvati vazduh. Kofer izgleda težak. Uprkos jutarnjem vetriću, od kojeg mu leluja košulja, i slamnati šešir samo što ne odleti, po čelu mu se obrazuju graške

znoja, teku mu niz mišice i koža ih upija. Nije više u prvoj mladosti. Bliži se šezdesetim i ma koliko da ne želi da poveruje, godine se ne vraćaju, život ide svojim tokom. On se penje stepenik po stepenik, da pronađe *Vetrenjaču* kao Don Kihot, a život se spušta brzim ritmom, poput tahikardije, kad srce ponekad ludački udara u njegovim grudima i preseca mu dah.

Gleda desno, u daljini vidi apartmane koje traži. Jedna žena, simpatična, prijatna – ne može da proceni da li ima oko četrdeset godina – u početku uzdržana, posle odlučnija, približava mu se i pita da li je on gospodin kog očekuje.

„Da, ja sam“, odgovara s dosadom i ona ga vodi odmah, bez daljeg razgovora, u njegovu sobu.

„Sigurno ste umorni“, kaže.

„Da“, odgovara. U takvim situacijama nema potrebe za mnogo priče, šta bi dvoje neznanaca reklo jedno drugom?

Penju se uz uzane stepenice. U dnu raste ogroman ružin žbun. Crvene ruže probijaju se kroz zelene grane, kaplje rosa s njih, a težak miris mu se razliva po plućima. Zastaje malo na stepenicama. Miluje jedan pupoljak. Dugo nije osetio toliko ljubavi. I odjednom, kao da je postao svestan šta radi, žuri da povuče ruku. Mršti se. Nastavlja do sobe, ali miris mu je ostao na prstima poput greha, krivično delo se ne da izbrisati.

„To je moj ponos“, kaže vlasnica kuće za ružu i eto kako neočekivano između dvoje stranaca pokušava da krene razgovor o jednoj tako nežnoj temi, o cveću, možda i o pticama, prirodi, zvezdama, ako ima volje, sve je moguće. Ali ovaj pokušaj izgleda da je unapred osuđen na neuspeh, stranac nešto mrmrlja kroza zube, ponovo se zatvara u sebe, nije on za mnogo priče.

Soba mu je simpatična, ništa posebno, kao i sve sobe na ostrvima. Krevet, sto, dve stolice, sve obojeno u plave boje Egeja. Iznenadenje ga očekuje na maloj terasi. Mogla bi biti romantični raj za zaljubljene parove. Vinova loza s nezrelim grozdovima, bela betonska klupa, priljubljena tik uza zid i ploča od škrljca umesto stola, oslonjena o veliki glineni ćup. U uglovima geranijumi i muškatile u žardinjerama, crveni, ružičasti, beli cvetovi, mešavina boja. Odavde se može uživati u panoramskom pogledu na naselje i luku, dok se pogled ne izgubi u moru. Nepregledno plavetnilo, penušavi talasi, stenje i vetar. Na trenutak se ponovo prepušta mislima i gleda ka horizontu, potonuo u bezdan svoje duše, povučen u drugi život, okončan i dalek. Ovde počinje čovek, ovde se završava čovek. *More, ovo more, more.*

„Jeste li već bili na našem ostrvu“, pita iznenada vlasnica, čime ga vraća u stvarni život. Tek sada shvata da je bio zaboravio na nju, ali ona još uvek stoji pored njega. Neverovatno je koliko se toga može povući iz sećanja, između jednog pitanja i jednog odgovora. U toku nekoliko sekundi sve prolazi ispred njega, celi život mu se iznenada sazeo u svetlo koje se upalilo i istog trena ugasilo.

„Da, ali ima već dosta godina.“

„Onda vam je poznata okolina.“

„Tako mislim“, kaže odsečno i gleda drugde, pokušavajući da opet označi kraj neprijatnog razgovora.

„Onda vas sad ostavljam. Potreban vam je odmor. Lepo se provedite.“

„Hvala vam“, uzvraća s izvesnim olakšanjem. *Bilo je vreme*, mogao bi da doda, ali nije ništa više rekao.

„Stanujem preko puta. Ako vam nešto zatreba, ne oklevajte da mi pokucate na vrata“, predlaže mu. Šta bi drugo

trebalo da kaže vlasnica nepoznatom i neraspoloženom muškarcu kome jedva da zna ime? Govori ono što je uobičajeno u takvim okolnostima. Ništa više, ništa manje.

Umoran je. Žudi samo da se opruži po krevetu, da utone u san, brata blizanca smrti, ali već je i gladan. Druga telesna potreba pobeđuje prvu. Uostalom, kako bi mogao da zaspi gladan? Ponovo silazi prema luci. Prolazi kroz uske uličice, pored otvorenih vrata, a pomešani mirisi kuvanih jela, mesa i ribe, bodu mu stomak, podsećaju ga na njegov hronični čir. Zaobilazi kafanu i stiže do mora. Nastavlja ka ivici luke, na istok, prateći glavni put za plažu Finikas. Staje ispred jedne stare dvospratnice, od onih ostrvskih vlastelinskih kuća. Boja na vratima se izgulila, drvo je satrulelo. Prozori na gornjem spratu su polomljeni, zjape kao bezuba usta, komadi stakla još uvek su zakačeni za okvire. Na putu, uz njegove noge, popadali su komadi kreča. Sve pokazuje znake odavnog napuštanja. Ni traga od ljudi. Ipak, neće ništa izgubiti ako proba. Dodiruje zarđali gvozdeni zvekir u obliku demona, kuca jednom, dvaput, triput, tak tak tak. Niko ne odgovara, ne otvara. I u momentu kad se spremao da ode, iskočila je nasred puta starica. Njeno salasto telo pluta u širokoj suknji, iz džempera viri kika sede kose.

„Tražite nekog?“

„Kir... Anestisa, vlasnika taverne.“ Deluje iznenađeno.

„Sada? On se pre deset godina upokojio. Prošle godine mu je umrla i žena. U Atini, kod njihove ćerke. A zašto vam treba?“

„Ništa, ništa“, odgovara i pušta korak. Nije raspoložen za razgovor. Beži kao prebijen pas.

Kir Anestis... Eto, u tom prizemlju je bila kir Anestisova taverna. Svaki obrok bio je gastronomsko putovanje u staru

zaboravljenu ostrvsku kuhinju. Preko puta, na brdu, na dva koraka odatle, nalazilo se njegovo skladište, stari ambar koji su za dva dana pretvorili u podnošljivi smeštaj za studente. Napolju su postavili improvizovanu tuš-kabinu. Hoda u tom pravcu. Skamenio se. Tamo gde se ranije nalazio ambar, sada se prostiru njegove ruševine. Kamenje i debla izmešani. *Ruševine, ruševine, sve su ruševine.* A malo dalje, kir Anestisova bašta s tikvama, patlidžanima i paradajzom, sada je zapuštena, zagušena divljim grmovima, trnjem i korovom. Menja pravac.

Seda u prvu tavernicu, koju nalazi uz more. Odbija tradicionalna kuvana jela koja mu predlaže konobar, gadi mu se njegovo nutkanje, toliko *hvala i gospodine*, koje su ga naučili da izgovara. Da je želeo posilnog, postao bi oficir. Jede nešto jednostavno na brzinu, kozji sir, krompir, blitvu. I odlazi. Ide i sakriva se, progonjen, u *Vetrenjači*. Ostrvljani su ga sve to vreme pratili kao podvodači dok se vukao ulicama u beloј lanenoј košulji, sedeo u taverni, gledao levo-desno kao izgubljen. Očigledno je da mu, ma šta da radi, nešto drugo burgija po pameti. I kad im već nestane s vidika, još uvek im se čini da je tamo i da baza po uličicama, bar misle da vide komad belog lanenog platna kako leprša i poprima oblik njegovog tela.

2

Zatvara vrata za sobom. Ceo svet ostaje izvana. Ljudski glasovi, cvrčanje cvrčaka, kričanje galebova gase se. Svetlo, svetlo teško i kruto, udara o spoljašnje zidove, vuče se po gipsu, po terasi, traži pukotine, praznine, da se probije u sobu. Kao da ga čuje, prigušeni šum, poput morske vode koja liže ivicu kopna. Gubi se u tišini svoje samoće, kao da je utonuo u nepostojanje. Jedino se čuje to uporno struganje po fasadi, uporno zviždanje vetra kroz prozorske kapke. Leže na krevetu u odeći. Kofert mu je bačen u sredinu sobe, tamo gde ga je ostavio ujutru, netaknut. Obično je red u njegovom svakodnevnom životu pravilo koje se ne krši. Tako ga je naučila arheologija: uredan dnevnik, klasifikovanje, tipologija. Svako odstupanje mu remeti program, njegov uobičajen život, dobija srčanu aritmiju sa simptomima gušenja.

Trenutak za trenutkom klizi u san, kao da tone sve dublje u ležaj od oblaka i perja. Strmoglavljuje se u ambis, telo mu postaje sve lakše i lakše, u jednom momentu više nema telo, gubi svoju fizičku dimenziju, teče sasvim lagano u zemlju nesvesnog, u početnu letargiju deteta. Kažu da, kad spavaš, u snovima proživljavaš život nekog drugog stvarnog čoveka. A kad si ti budan, on sanja tvoj život. Negde neki takav čovek proživljava u snu košmarni Dukarelišov život.

Spava mirno i spokojno, kako nije spavao u poslednjih šest meseci. A kad se probudi kasno noću, već je prošla ponoć, privremeno ne zna gde je, koje je doba. Želi da

siđe opet do luke i nešto pregrize, mrtav je gladan. Izlazi, ali samo nakratko, dok ne shvati da se svet ne kreće u njegovom ritmu, da je sve zatvoreno, zamandaljeno. Svetla u radnjama uz obalu odavno su ugašena. Gleda ih odozgo, uklete, bolesne od vlage, bez života, skreće iza ugla i vraća se. Nema više žive duše na pustim ulicama, samo on, senka koja se sapliće o samu sebe kao ukleta. Bućkanje talasa stiže sa sredine mora na obalu. Čuje se kako pas laje izdaleka. Seća se kostiju psa s okovratnikom, kog su našli u preistorijskom kikladskom grobu. Čudno je kuda te ponekad odvede misao, kako skreće s puta i vraća iz zaborava slike, informacije, prašnjava sećanja. Pita se da nije i on sam pas, koji sada laje u svom grobu. Možda se i on nalazi u drugoj epohi, a ne u onoj u kojoj naizgled živi?

U sobi je već dobro otvorio oči, čisti krmelje i iznenađeno ustanovljava da je u haosu. Pamučna odeća mu je izgužvana, u zao čas. A kosa mu stoji uspravno, umršena, ukazujući na nebeski kaos koji visi odozgo. Dobro što ga bar niko nije namirisao tamo napolju, niko ga nije video u tom jadnom stanju.

A pošto stomak nastavlja da mu se buni kao zardala mašina, seća se da mu je u koferu zaostala kutija keksa koju se postarao da kupi za put. Keks je bio povod da isprazni i sredi kako-tako imovinu koju je poneo na ostrvo, odeću, knjige, nesesar krcat lekovima, čitavu apoteku, debele dnevnik sa iskopavanja, nalik bakalskim tefterima, pohabanih korica, fotografije i bogzna šta bi još moglo da izviri iz njegovog prtljaga. To je trebalo da uradi ujutru, razmišlja raspoložen za bezbolnu samokritiku, uz malo griže savesti zbog tog nemara. Tako, daje prednost tim skromnim nezavršenim poslovima, jer o drugim, ozbiljnijim, nema ni govora, stvari su krenule

svojim putem. Izgubljen je u lavirintu, nesposoban je i ne može da nađe kraj niti. Čezne da svoj život dovede u red, kao što je uradio i prošli put, ali sada izgleda da je već kasno, nije do njega. Jedino što bi mogao dovesti u red je njegov prtljag. Razvija košulje i dva sakoa. Usred prevelike i nerazumljive tuge, nalazi ih zgužvane. Stavlja ih u orman, odlajući za sutra dalje bavljenje njima. Ređa knjige i dnevnik na komodu, nesese s lekovima na pod, bluze i veš u fioke, a cipele pod krevet.

Ova soba će biti njegov lični prostor u sledeće dve, tri, četiri, ko zna koliko nedelja. To je prostor od blizu četiri sa četiri, mišja rupa, ne mnogo veći od groba. Samo što u grobovima mrtvi nemaju takav luksuz: krevet, stolice, toalet, tuš i terasicu s pogledom na Egej. Zavisí, naravno, kako ko gleda na stvari. On sam verovatno nije toliko siguran šta od ta dva da odabere: mali luksuz u ovom prolaznom životu ili nenarušivi spokoj u skrovištima i večnim manastirima onog sveta.

Da, ne zna koliki će deo leta provesti ovde. Sobu je iznajmio s otvorenim terminom odlaska. Njegov boravak na ostrvu nema jasan datum isteka i da je proizvod na policama megamarketa imao bi problem s tržišnom policijom. Pokazao se iskren prema vlasnici, kad ga je pitala. *Koliko zahtevaju okolnosti*. I ako bi neko hteo da ispita te njegove nerazumljive reči, teško bi izašao na kraj. Koje okolnosti? Kakve nerešene teme ima stranac na skoro pustom ostrvu gde brodovi retko zalaze, kao što je Kufonisi? Šta je tražio na ovom mestu za izgnanike, u *Kofon Limenasu*, kako su ga zvali stari Grci? I zašto toliko tajnovitosti oko njegovog boravka?

Izlazi na terasu. Treba, najzad, da umiri stomak. Uzima keks i seda na klupu. Ne zasićuje se, nekako zavarava glad. Puni lulu aromatičnim duvanom, sabija ga jednom-dvaput.

Upaljač izbacuje plavi plamen, mešavina se pali. Uvlači jednom, kao neškodljiv lek, duboko u dušu, i uzdiše. Dim se širi po vazduhu, raznosi aromu trešnje. Prati ga dugo: lebdi visoko, a onda se raspršava.

Sakriven u svom ćošku u mraku, u potpunosti vidi naselje i još dalje do mora. Skoro da je mesec pun, nedostaje mu samo jedan mali deo. Veliki Medved se pruža po nebu 46 svetlosnih godina udaljen od Zemlje. Svake dve sekunde udaljava se brzinom od 12,6 kilometara. Zna da tamo gore vidi svetlo koje se razdvojilo od materije pre mnogo milijardi godina. Nezamislivo je da ih izbroji, ne mogu stati u ljudski um, toliko da se sve što se dešava, dešava u vanvremenskoj epohi. To je tajna koja je putovala od kraja svemira i stiže blizu njega, vidljiva i postojeća, a istovremeno nevidljiva i nepostojeća. Tamo gore je trajna borba između svetlosti i mraka, smrti i rođenja. Dolaze mu u sećanje stare uspomene, od pre mnogo leta, sanjarenja i zamišljena putovanja. Tada je verovao da je vreme koje se prostiralo pred njim beskrajno. Bilo mu je teško da prihvati kako bi nekad mogao da pređe tako veliko rastojanje i stigne do kraja. Peščani sat se nekad prazni. I evo kako se sada nalazi *na korak od kraja...* razmišlja zahvaćen prevelikim pesimizmom. Linija vrhova Kerosa preko puta jasno se ocrtava. Kažu da su se tu rodili Apolon i Artemida. Usredsređuje dugo pogled i uskoro, tamo gde se nebo susreće sa zemljom, vidi kako se obrazuje gigantski kikladski idol, ženska figura, *ravnodušno opružena na vodama Egeja*. Lokalno stanovništvo tvrdi da izranja iz svog zaliva kad je prvi pun mesec oko letnjeg solsticija, blizu 21. juna. Čudi se i boji, možda je počeo da gubi osećaj za realnost. Istovremeno se ljuti na sebe, jer dozvoljava da ga ponese fantaziranje o takvoj lažnoj romantici.

Dole u naselju, normalni ljudi u svojim kućama okreću se u krevetima, usnuli, s privremenim olakšanjem od svakodnevnih briga, a on bdije ovde gore sasvim sam u svom slegilu.

Zaista, šta mu muči um? Nema scenarija, nije mu život televizijska serija. U životu nevidljiva ruka piše scenarije u isto vreme kad se odvijaju događaji. Uvek je sebe smatrao predostrožnim, uvek je hteo da drži sudbinu u svojim rukama, da je sam određuje. Ali sada već sve prevazilazi njegovu snagu. Jedino želi da dovede misli u red, da dâ lik i oblik životu koji mu u poslednje vreme klizi iz ruku, kao zrnca peska u peščanom satu. On koji se, od kad zna za sebe, borio da odgovori na vekovne misterije i da podari oblik životu praistorijskog čoveka, sada je potpuno nemoćan, ne može kontrolisati sopstveni život, protumačiti enigme svoje duše. Svaki put kad proba da ih dešifruje, gubi se u dedalskom erebusu svoga uma. Samo mu se neka *zašto* vrte tamo unutra, odgovori, poput onih koje daje na iskopavanjima i u knjigama, ne postoje. Želeo bi da se malo odmakne i, ne poriče da mu je prošla kroz glavu misao o bekstvu, kao iskra, ne bi bilo naročito loše kad bi se desilo da ostavi kosti u ovom ćošku Egeja. Naravno, kad bi se sudbonosni događaj zbio kao nesreća, iznenadna smrt od prirodnog uzroka. I ko zna, možda onda, kad ga otkriju arheolozi iz budućnosti, hiljade godina kasnije, na dnu jame, okamenjenog pored praistorijskog groba, izračunaju starost njegovih ostataka. Zna da će mera za upoređivanje da bi se izračunala njegova starost biti 5730 godina, onoliko koliko je potrebno da se smanji napola količina neutrona u jezgru radioaktivnog ugljenika 14. Eto kako bi tada život poprimio novu dimenziju, sada je smešno i samo da navede decenije svog života pored 5370 godina. I još više, pored 5 milijardi godina starosti Zemlje ili 13,7 svemira, u večnosti.

Dok sedi ovde i gleda svoj lik, kao da mu se duša odvojila od tela, istovremeno uočava da ova slika dolazi u potpunu suprotnost s onim što se tako živo otvara pred njim. Možda se u njegovo srce ne mogu smestiti lažna romantika i emotivnost takve prirode, jer sve to smatra slabostima, ali svet, ovaj neživi koji se kreće oko njega, ima, u svojoj nepokretnosti, snagu izuzetne lepote, koja može dati pokret i izazvati razne reakcije kod živih bića tamo napolju.

U mraku, izgubljen u zabrinjavajućim mislima, miluje sedu gustu bradu i povremeno jako uvlači dim. U daljini pučina uzdiše, a morski vetar, svež, stiže do njegove terase taman da mu umrsi kosu. Hladno mu je pod njegovim naletima, jeza mu probija kičmu, kao da ga je sada dodirnuo u prolazu nevidljivi arhandeo. Umotava se u ćebe, koje nalazi sklopljeno u ormanu. Jul je i hladne egejske noći nisu retke.

Ima trenutaka kada se svakom desi da mu nepozvane dođu takve pesimističke i ometajuće misli, poput večerašnjih. Um igra neobične igre, kovitla se u čudnim mislima, mračnim prelivima kao u vihoru, pita se o onom danu koji će nekad biti sudbinski, kako će se osećati, kakav će biti život nakon njegove smrti. Pita se koliko je lažan, a koliko istinit ljudski život i zaključuje da je više lažan nego istinit. Ima trenutno osećaj da je i on malo lažan, da mu je život, njegove slike, ove koje se večeras pružaju pred njim, samo elektro-šokovi, siva masa, misli u umu drugog čoveka.

Svetionik na Glaronisiju se pali i gasi za brodove koji prolaze po otvorenom moru, kao svetla tačka, i nestaju. Dok zvezde nad njim polako postaju ređe i na istoku blede počinje da svetli grimizna senka sunca, ne uspeva da izdrži, skida lanenu odeću, vuče se do sobe i zavlači se pod čaršave.

3

Dukarelis je zastao nad rešetkom koju je juče postavio sa svojim timom, od konopaca i kolaca koji su obeležavali granice sekcija iskopina i kamenje pored staza. Prostor mu je bio poznat. Poslednje godine je dolazio i odlazio od Atine do Kufonisija, da obavi pripreme za iskopavanja, da elektronskim meračem rastojanja iscrta kartu arheološkog nalazišta, da obeleži tačnu širinu i dužinu, da popiše razlike u nadmorskoj visini pomoću kontura i da prouči šire arheološko okruženje.

Među dlanovima je držao dve krhotine, nekad neodvojive delove nekog pehara, delo praistorijskog čoveka koji se kretao ovom zemljom pre pet hiljada godina. Na pečenoj glini razaznavala se urezana glava neke ptice, njen oštri kljun.

Kao svaki arheolog koji poštuje svoju veštinu, i on je nosio maskirno odelo, slično onima koja nose na safariju, u afričkim savanama: kratke pantalone i košulju oker boje, slamni šešir i čizme, *je'n dva... je'n dva...*, suvenir traumatičnih iskustava s odsluženja vojnog roka. Nije bio tašt kao poznati arheolozi, oni koji su izgradili ime i uklesali ga na nadgrobnom spomeniku radi svoje posthumne slave. Ali doći će i za njega taj dan. Bio je još uvek naučnik neovenčan slavom, arheološki pirat, koji je jurio za srećom od ostrvca do ostrvca u Egeju. Zar nije bio takav i Evans, zar nije bio takav i Šliman?

Oko njega su, poput insekata, zujali njegovi potčinjeni, *gospodine profesore*: pomoćni arheolozi, konzervatori, studenti,

radnici. Svi su se kretali na njegovoj frekvenciji. Bio je centar svemira, sunce koje je snagom svoje gravitacije privlačilo tamne planete, držeći ih vezane u večnom kruženju. Naravno, istina je bila da mu je vlast bila ograničena na najnižu lestvicu. Zajedno će provesti tri leta. Dao im je instrukcije, svi na svoja mesta, svako na svoje zaduženje. I evo ih već preko puta njega, svi s kapom – *Pažnja!* – kao šarolika armija koja se sprema da krene u rat. Duša mu je bila uznemirena, bio je napet, ali to nije pokazivao. Naprotiv, delovao je odlučno, znao je da se prikriva, izgledalo je da zna šta želi. Teška odgovornost bila je na njegovim plećima, kao u maršala koji treba da donese veliku odluku na bojnopolju. Od njega će zavisiti koliko će vojnika herojski pasti u borbi, a koliko će preživeti i moći da se raduje životu, da pobere lovorike. Za sada, u apsolutnoj tišini, ekipa je čekala njegovu zapovest. Samo je šum mora dopirao do njihovih ušiju. Oko trista metara odatle trebalo je da počnu radovi uz more.

Njegovi pomoćnici Angeliki i Pavlos, mladi arheolozi koji su nedavno po ugovoru poslani iz 21. direkcije za praistorijske antikvitete, držali su fasciklu s belim papirima, da otisnu nalaze. Prsti su mu se igrali olovkom, žvrljali su po tvrdim koricama dnevnika, što je odavalo zbunjenost, a možda i stres. Studenti, koje je sve lično odabrao Dukarelis, pokazivali su da još uvek ne znaju šta da rade, gledali su kao priglupi u svog namrštenog profesora, kao sportisti koji na liniji napeto čekaju znak za start. Pijuk je sevnuo na suncu. Lokalni radnici su stezali alatke u rukama, jedino oni nisu delovali kao da im se naročito žuri. Vreme je prolazilo, ali radili ili ne radili, što bi se reklo, u ovom bezvodnom predelu, oni će biti plaćeni. Andonis, konzervator, za sada nepotreban na iskopavanjima, razgledao je pustoš obraslu narcisima i grmljem, koji su se

prostirali po zemlji i stenama s udubljenjima punim krupne soli, biljke koje rastu na slanom tlu, iznikle među strmim izbočinama koje zjape nad morem, šibane žestokim vetrovima. I nijedno normalno drvo, za malo hlada, ili da se obesi neko, ako poželi.

Da je Dukarelis bio vernik, prekrstio bi se, *U ime Oca, Sina i Svetoga Duha*, prošaputao bi, pljunuo u šake, zgrabio pijuk i prvi započeo.

„Onda, krećemo“, dao je najzad naredbu i s dve reči ekipa je krenula, kao da je upravo sada pritisnuo prekidač i mašine u fabrici su zabrundale.

Iznenada, nalazište se preobrazilo u užurbano gradilište; ovde nije bilo mesta za usporene. Čulo se kako gvozdeni alat udara o kamenje, meša zemlju, prašina se dizala visoko iznad jame. Neki su kašljali, nenavikli na prašinu, toliko godina naviknuti na izduvne gasove u svom gradu.

Dukarelis je još uvek stajao tamo kao tiranin, sve nadgledajući, sitni tiranin, vikao je na radnika koji je snažno udarao pijukom.

„Polako, polako, bre Kosti, rekao sam ti... ne kopamo za vinograd“, rekao je četrdesetogodišnjem ostrvljaninu bezubih usta i tamne kože, koji je tih dana zbog potreba nalazišta od ribara postao radnik, da zaradi. Delovao je uplašeno.

„U... u... u redu“, izrekao je laž.

Dukarelis mu je ljutito uzeo pijuk, zastao nakratko da ga začuđeno pogleda. Potom se pribrao, pokazao mu kako da suptilno grebe zemlju. Kako čudno! Na trenutak se zapitao šta on traži na nalazištu. Kako se našao tamo, neprikladno lice, tako primitivno. Kao da je krišom ušao u sliku pred njim, kao nametljivi putnik na brodu.

Kostis je ostao otvorenih usta, zbunjen. Potom se ponovo sagnuo nad zemlju. Povremeno su komadi keramičkih ćupova vađeni iz zemlje. Studenti Andreas i Mirto, niska, crnomanjasta, s četkama u rukama, skupljali su ih, ovlaš čistili i redali ih u kartonske kutije. Angeliki i Pavlos, *gospodine profesore*, hodali su od kopa do kopa, popisivali nalaze, ucrtavali na kartu ono najvažnije: grliće, vratove, drške i baze ćupova, ponekad s utisnutim pletivom od trske; nepoznata ruka pre mnogo hiljada godina tu je dodirnula pokvašenu glinu. Obeležavali su ih i okvirno ih razvrstavali u kategorije. Andonis je uzimao u ruke keramičke komade, potapao ih u posudu s jonizovanim vodom i trljao ih mekom četkom da se odstrane rastvorene soli iz pora. Kasnije, nakon što bi se osušili, uz pomoć Dukarelisa kao glavnog, Pavlosa i Angeliki, spajali bi komade koji su najverovatnije pripadali istom ćupu. Hiljade godina kasnije, delovi celine koja je polomljena u hiljade komada ponovo su se spajali; kao suve požutele kosti, dobiće u Drugom dolasku nerve, meso, kožu, a potom duh i dušu, da bi stali pred svog tvorca, da budu ocenjeni.

Radnici su lopatama punili kolica; nad njima se izdvajala kira Evlalija svojim bujnim telom i belom maramom na glavi. Uskoro je bio sklonjen humus, površinski sloj, tamnosmeđe boje. Studenti su vozili kolica među kopovima, daleko u prostor koji je određen za kontrolu krhotina. Šalili su se međusobno, vikali, dajući živahan ton iskopavanjima. Dukarelis je sedeo na svom stolu na sklapanje, pratio ih je bezizražajno. Dopadalo mu se to, iako nije pokazivao. Nije bio od ljudi koji su lako pokazivali raspoloženje, osećanja. Pripalio je lulu, okrenuo se ka naslonu stolice, predahnuo pet minuta, pre nego što ponovo ode do iskopina.

Primitio je da su Makis i Andigoni pokazivali veću međusobnu prisnost nego s drugima. Nisu bili od studenata iz njegove aule. Setio se kako su došli zajedno u njegovu kancelariju, preporučio ih je za iskopavanja njegov kolega Apostolos. Gledao ih je kako rade s rešetima, razdvajajući minijaturne nalaze od zemlje, na prvi pogled beznačajni, ipak sposobni da odgovore na pitanja, da osvetle sliku te daleke epohe koja je sasvim polako počela da se obrazuje. Potom ponovo prolaze kroz ostatke od prosejavanja, da bi uočili mogući polen, fosile, tragove ugljenisanog semena. Ali jedino što je preostajalo u prosejanom materijalu bili su mali komadi ribljih kostiju, mekih, nekadašnja hrana za stanovnike naselja. Nije bio lak posao, neko bi rekao da je bio od najtežih i najnezdravijih radova na iskopavanjima. Ali nisu bili nezadovoljni. Često bi se jedno drugom osmehnuli, brisali znoj, razmenjivali reči kojima su samo oni razumeli značenje, šaputali. U iskopinama, među praistorijskim ostacima, svedocima veoma daleke epohe, nastavljali su bez problema svoj neometani život, što je ukazivalo da su se sadašnjost i prošlost nesmetano umešali među njih. Vreme se u ovom zapisu slojeva negde zbunilo. Makis je dolazio i odlazio s kolicima, a potom bacaio sve što bi preostalo na okvir za sušenje, na nizbrdicu na koju su odlagane krhotine, pored limenog magacina koji su napravili radi iskopavanja. Čubasta kovrdžava kosa mu se belela od prašine. Andigoni nije dozvoljavao da prenosi težak teret, kad je dva-tri puta uporno tražila.

„Ovo je muški posao“, odbio je i dodao značajno: „Kao i drugi“.

Lukavo su se osmehnuli, nasmešio se i Dukarelis, koji je pušio i krenuo s novim obilaskom nalazišta.

„Zar nije tako, gospodine profesore?“, pitao je Makis iznenada Dukarelisa.

On je pognuo glavu, bacio pogled na rešet, na njihove minijaturne nalaze. „Tako, tako je“, jedino je rekao. „Pažljivo proveravajte zemlju.“

Još jednom im je objasnio šta da očekuju da će naći, kako da to uoče i izdvoje, a potom je krenuo drugde. Iz radoznalosti je bacio poslednji pogled prema njima. I video je da ga Andigoni gleda neodređeno. Nije znao da li je to neodobranje, odbojnost, antipatija, ko bi znao. Okrenuo je leđa i otišao.

Visinomeri su pokazivali rastojanje od petnaest santimetara. Studenti i radnici su čistili odeljke u kopovima metlicama, špahtlama i noževima. Veći komadi keramičkih i kamenih ćupova, neki čak celi, počeli su da iskrsavaju poput egejskih ostrva iz arhipelaga. U dva odeljka pojavio se deo zida. Svet zakopan i zaboravljen pet hiljada godina sada se ukazivao iz utrobe zemlje. Tako otprilike izgleda i sudnji dan. Prolazak vremena otiskivao se ispred njih na horizontalnoj dimenziji prostora. To je bio redak diskretan momenat, vreme i prostor su se apsolutno poistovećivali.

Dukarelis je povremeno zauzimao svoje mesto za teodolitom i nivelirom. Andreas, *gospodine profesore*, primetio je, malo u šali malo ozbiljno, dok je otresao prašinu sa zvoncara – ostatka slikovite decenije 70-ih – da ti merni instrumenti liče na Antemija i Isidora i pitao čemu služe. Dukarelis mu je objašnjavao, saginjući se nad okularom nivelira, da su njime merili razliku u nadmorskoj visini između nalaza i drugih mesta u kopovima, a teodolitom rastojanja i nagib zemljišta. A onda je podigao glavu, ozbiljan, i strogo ga pitao: „Ko ti je profesor na fakultetu, je l' te nije tome naučio?“

Andreas je bio zbunjen, začuđen. Malo je razmislio, pa potom odgovorio, pravdajući se: „Pa... Vi ste, gospodine profesore!“

Dukarelis je promeno izraz lica i prsnuo u smeh. Eto i on se smejao ponekad. Maska ozbiljnosti je pukla, raspala se u paramparčad. Andreas se opustio, odahnuo.

Angeliki i Pavlos su držali štapove za merenja u kopoljima. Razmenili su osmehe. Andreas im je delovao naivno i smešno. Divili su se Dukarelisovom strpljenju.

„A zašto to treba da se radi? Mislim na merenja“, nastavile su se nedoumice, *gospodine profesore*. Glas mu je bio kao u devojčice.

„Zato što sve treba da se otisne na mestima gde je nađeno, da bi se napravili relevantni spojevi, neophodni za pojedinačne i krajnje zaključke.“

Dukarelis je beležio rezultate merenja u dnevnik s probirljivošću insektologa. I brojevi su imali ulogu u pokušaju dešifrovanja poruka iz prošlosti. Brojevi, reči i slike registrovani su do detalja. Pitagora je prvi rekao: sve su brojevi. Kopovi su bili u fazi početka drugog sloja. Dukarelis je dobro znao da u iskopavanjima nema žurbe. Svaki dan kopanja bio je jednako vredan kao pet studija i spisa. Trebalo je da budu pažljivi.

Sunce im je zujalo nad glavama, pošteno je udaralo. Znoj im je kvasio odeću, izvlačio telesne tečnosti, isušivao kožu. Osećali su se kao oktopod opružen na suncu koji polako crni, očvršćuje, cedi se i skuplja. Dukarelis ih je podsetio, vičući, da nose tečnost uza se, vodu, sokove. Podnevna vrućina oslobađala je eterična ulja iz grmova i korova oko njih. Cvrčci su cvrčali. Ruke su bolele od kopanja. Međutim, bili su zadovoljni, dobro im je išlo, sad su već znali posao. Početnici su stekli samopouzdanje. Do ušiju im je dopiralo meketanje, udarci papaka po zemlji, i kad je vetar promenio pravac, doneo im je smrad pomešan s vonjem prčevine. Gore, na brdu, nalazio se obor za koze. Neki su zatvorili noseve. Nisu mogli da izdrže.

„Ovde je kraj za danas“, izdao je naredbu Dukarelis, „*Knozi, voljno!* Zločin se za danas obustavlja.“

Bilo je kao da je isključio prekidač, mašine su zaječale poslednji put, fabrika se utišala. Na licima su im se ocrtali osmesi olakšanja.

Ipak, studenti su ga gledali ne razumevajući, *gospodine profesore*. Još uvek su bili nenaviknuti na njegove sibilske reči.

„Zločin?“, zapitala se Mirto. Nedoumica joj je bila ucrtana na licu, u borama koje su se obrazovale između očiju i usta.

Dukarelis joj je objasnio. „Ovde smo došli da uznemirimo vekovnu nepomičnost ljudi koji su živeli pre pet milenijuma. Treba uvek da imamo na umu da u suštini uništavamo sve što je preostalo, dokaze tog prethodnog života, i šta god da zabeležimo u našem opisu, biće ono što smo mi smatrali važnim. Ali to je druga priča, nećemo sada govoriti o etici u arheologiji ili etici svakog od nas. Zato *napred, marš!*“

Alatke su stavljene na gomilu u magacinu, vrata su osigurana katancom. Na kartonskim kutijama ispisane su naznake o sadržaju, njihovo mesto u nalazištu. Keramički čupovi su obezbeđeni zgužvanim novinama između njih. Radnici i studenti su krenuli natrag seoskim putem, obraslim korovom i trnovitim žbunjem, pokrivenim kamenjem koje je bilo vrelo kao lava. U rukama su prenosili kartonske kutije. Neko bi rekao, u drugom vremenu, da su bili robovi. Evo i gazda, koji su na kraju pratili povorku: Dukarelis i njegovi pomoćnici. To je, međutim, bio posao koji su prihvatili dobrovoljno, povodac je bio nevidljiv, *robovi u okovima*, i za većinu nije bilo plaćanja.

Dok stignu u selo, trebalo je da ostvare dvanaest Heraklovih podviga. Da prođu kroz mnoga iskušenja po žegi, na Đavoljem Oku, Bazenu i divljim stenama. Na Platja Pundi i Fanosu, noge će im postati teške i neće moći da ih podižu, jer će uranjati u debeli pesak, a posle će ih raniti trnje koje im se nalazi na putu.

Sanduci su složeni u magacin mesne kancelarije. Predsednik mesne zajednice, *gospodine predsedniče*, debeo kao bure, ružnog lica, brkajlija s košuljom pocepanom ispod pazuha, zatvorio je za sobom vrata, okrenuo ključ u bravi. Dukarelis je udahnuo njegov znoj, pomešan s mirisom pokvašene zemlje, okrenuo lice na drugu stranu, napravio grimasu zategnutim usnama, poluotvorenim ustima. Da je bio ribar, pomislio je, u tom ribarskom naselju, mirisao bi na ribu, imao bi negde na obali svoju pirogu da preseca drevne vode.

„Jesu li bezbedni, gospodine Kukulese?“, zapitao se Dukarelis, a on, iz obaveze da kaže nešto, s raspoloženjem čoveka koji želi da pridoda važnost svojoj funkciji, klimnuo je glavom.

„Ne brinite, ovde je najbezbednije mesto na celom Kufonisiju“, rekao je, gledajući kao lasica svojim majušnim očima.

Na celom Kufonisiju. Njegove reči nisu baš zazvučale umirujuće u Dukarelisovim ušima, ali šta da radi. Znao je da stanovnici tog mesta tradicionalno ilegalno trguju antikvitetima, *gospodine predsedniče*. Keros preko puta je očišćen od antikviteta. I država je donela pravilnike i imenovala čuvara na nenaseljenom ostrvu. Tako se i on postarao za zaštitu svog nalazišta. *Čuvaj svoju odeću, da bi imao pola.* Direkcija za Kiklade zahtevala je da prostor bude čuvan i uspela u tome. Već ujutru Dukarelis je svratio do policijske stanice i podsetio ih zapovednim tonom na obavezu koju su preuzeli. Kazali

su mu da će jedan policajac povremeno obilaziti oblast, neka bude miran, policija zna dobro da obavlja svoj posao. Dok je odlazio, čuo ih je iza sebe kako se vajkaju zbog belaja koji ih je snašao.

Dukarelis je sada išao napred kao vođa iskopavanja, a ekipa – studenti, arheolozi, radnici *je'n dva... je'n dva* – ga je poslušno sledila, *gospodine profesore*. Ova raštrkana gungula, iznurena poput onih masa talaca, koji koračaju u nepoznatom pravcu, maršrutom smrti, ko zna, na pogubljenje, na zatvaranje u logor, vukla se putem prepuštena sudbini, na milost i nemilost, šta god da se desi nek se desi brzo, da završimo!

Potom je masa stala ispred jedne zgrade, kao da je upravo dobila naredbu – *Stoj!* – čuo se poslednji topot.

Dukarelis je na ulazu u prostoriju za kuvanje pozdravio jednu senku koja se pomerala u dnu u polusvetlu, vukla se ka njemu i osvetljavao joj se lik. Kir Anestis je držao u rukama karirani peškir i brisao se. Prišao je blizu i ukazao naučniku poštovanje, kako dolikuje, blago pognuo glavu, ustupio mu stolicu da sedne.

„Sve je spremno, gospodine Dukarelise, molim vas sedite, postaviću sto.“

...*Napred marš!* Ušli su i njegovi podređeni, *odmor*, zauzeli su mesta, odahnuvši, mišići su se opustili, puls u venama uspostavio je pravilan ritam, *ob!* nekoliko uzvika i potom tišina, *neka svi smrtnici začute*, koja neće potrajati dugo.

Uskoro je stigla ledena recina u vinskim čašama, *u zdravlje, srećan početak*, osvežili su grlo, vratio se život tim umornim licima, vratila im se prirodna boja. Neki studenti su počeli da zbijaju šale, povremeno su pogledali u Dukarelisa, brinulo ih je da li odobrava tako šta, delovalo je kao da se osmehuje, nevidljivi smešak mu je obojio ivicu usana, da, dopadalo mu

se, maska je opet nestala. I studenti su se osmelili, *gospodine profesore*. On je poprimio blaženi izgled, bolje reći šašav, bio je zadovoljan, najzad je otpočinjala avantura o kojoj je tolike godine sanjao. Razmišljao je kako će ovde uložiti sav svoj novac. Ili će se obogatiti, što bi se reklo, ili će bankrotirati.

Tanjiri, čaše, escajg su lupali po stolu, kir Anestis i njegova žena, kira Anjo, nisu prestajali da špartaju. Divlja jare-tina s Kerosa, meka i dobro pečena u saču, prste da poližeš, već se nalazila u velikom ovalu pred njima. Kraljevski ručak, Dukarelis im je, za taj iscrpljujući dan, platio i više nego što je trebalo.